

ΟΙΚΟΔΟΜΩΝΤΑΣ ΤΗ ΒΙΒΛΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΔΙΑΛΕΞΗ 4^η -ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

Περιεχόμενα

Περιγραμμά – Ένα περίγραμμά του μαθήματος,

Σημειώσεις – Ένα πρότυπο που παρέχει: το περίγραμμά το μαθήματος; σημειώσεις κλειδιά, αποσπάσματα και περιλήψεις του μαθήματος, και χώρο για γράψιμο πρόσθετων σημειώσεων.

Ερωτήσεις επανάληψης - Ερωτήσεις στα βασικά περιεχόμενα του μαθήματος και χώρος για το γράψιμο των απαντήσεων. Κατάλληλο για το γράψιμο εργασιών και τεστ.

Ερωτήσεις εφαρμογής – Ερωτήσεις που συνδέουν το περιεχόμενο του μαθήματος με την χριστιανική ζωή, την θεολογία και την διακονία, κατάλληλο για συζητήσεις σε γκρουπ, γραπτές εργασίες και τεστ .

Πώς να χρησιμοποιήσετε αυτό το μάθημα και τον οδηγό σπουδών

- **Πριν να δείτε το μάθημα**
  - ο **Προετοιμασία** – Ολοκληρώστε τα αναγνώσματα.
  - ο **Διαλλείματα** – Εξετάστε που αρχίζει και που τελειώνει το κομμάτι που ακούτε. Οι διαλέξεις έχουν συμπυκνωμένες πληροφορίες, γι' αυτό ίσως να θέλετε να κάνετε κάποια διαλλείματα. Τα διαλλείματα θα πρέπει να σχεδιαστούν σύμφωνα με τους κύριους διαχωρισμούς του περιγράμματος στις ενότητες.
- **Καθώς βλέπεις το μάθημα**
  - ο **Σημειώσεις** Χρησιμοποιήστε τα τμήματα των σημειώσεων για να ακολουθήσετε το μάθημα και να κρατήσετε συμπληρωματικές σημειώσεις. Πολλές από τις κύριες ιδέες συνοψίζονται ήδη στις σημειώσεις αλλά να κάνεις και τις δικές σου συμπληρωματικές σημειώσεις. Θα πρέπει επίσης να προσθέσετε λεπτομέρειες που θα σας βοηθήσουν να θυμάστε , να περιγράψετε και να υπερασπίξετε τις κύριες ιδέες.
  - ο **Παύση/επανάληψη τμημάτων του μαθήματος** – Ίσως να βρείτε χρήσιμο να κάνετε παύση ή επανάληψη σε συγκεκριμένα σημεία προκειμένου να γράψετε συμπληρωματικές σημειώσεις, ξαναδείτε δύσκολες έννοιες, ή συζητήστε τα σημεία που σας ενδιαφέρουν.
- **Αφού έχετε δει τα μαθήματα**
  - ο **Ερωτήσεις Επανάληψης** – Απαντήστε στις ερωτήσεις επανάληψης στο χώρο που υπάρχει. Οι ερωτήσεις αναθεώρησης θα είναι καλύτερο, να τις συμπληρώσει ο καθένας μόνος και όχι σαν ομάδα.
  - ο **Ερωτήσεις εφαρμογής** - Οι ερωτήσεις εφαρμογής είναι κατάλληλες για γραπτές εργασίες ή θέματα για συζήτηση. Για τις γραπτές εργασίες συνιστάτε οι απαντήσεις να μην ξεπερνούν την μία σελίδα.

ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

ΠΕΡΙΓΡΑΜΜΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

- I. Ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΗΝ Κ.Δ.
  - A. Η ΔΙΠΛΗ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΩΝ ΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΣΤΗΝ Κ.Δ.
  - B. ΟΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΥΦΑΝΣΕΙΣ ΣΤΗΝ Κ.Δ.
    - 1. ΥΦΑΝΣΕΙΣ ΒΑΣΙΚΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΣΤΗΝ Κ.Δ.
    - 2. ΥΦΑΝΣΕΙΣ ΜΕΣΑΙΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΣΤΗΝ Κ.Δ.
    - 3. ΥΦΑΝΣΕΙΣ ΣΥΝΘΕΤΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΣΤΗΝ Κ.Δ.
  - Γ. Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΥΦΑΝΣΗ ΣΤΗΝ Κ.Δ.
    - 1. Ο ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΕΞΥΦΑΝΣΗΣ ΣΤΗΝ Κ.Δ.
    - 2. ΤΑ ΕΜΠΟΔΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗΣ ΕΞΥΦΑΝΣΗΣ ΣΤΗΝ Κ.Δ.
    - 3. Η ΝΕΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗΣ ΕΞΥΦΑΝΣΗΣ ΣΤΗΝ Κ.Δ.
- II. ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ
  - A. ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ
  - B. Η ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ
    - 1. Η ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΑΔΑΜ
    - 2. Η ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΝΩΕ
    - 3. Η ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ
    - 4. Η ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΜΩΥΣΗΣ
    - 5. Η ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΔΑΒΙΔ
  - Γ. Η ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ
    - 1. Ο ΙΟΥΔΑΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΩΝΑ
    - 2. Ο ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΒΑΠΤΙΣΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΙΗΣΟΥΣ
- III. Η ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ
  - A. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑΣ
  - B. ΜΙΑ ΧΡΙΣΤΟΛΟΓΙΑ – ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΚΗ
    - 1. Η ΧΡΙΣΤΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ
    - 2. Η ΧΡΙΣΤΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ
  - Γ. ΜΙΑ ΣΩΤΗΡΙΟΛΟΓΙΑ– ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΚΗ
    - 1. Η ΣΩΤΗΡΙΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ
    - 2. Η ΣΩΤΗΡΙΟΛΟΓΙΑ ΒΙΒΛΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Παλαιά Διαθήκη εγείρει ερωτηματικά, προβληματισμούς κι ελπίδες, όμως οι απαντήσεις, οι λύσεις και οι εκπληρώσεις εμφανίζονται στο τέλος της Γραφής, στην Καινή Διαθήκη.

Υπάρχουν πολλές ομοιότητες στο πως η βιβλική θεολογία προσεγγίζει και τις δύο διαθήκες, όμως υπάρχουν επίσης και σημαντικές διαφορές.

I. Ο ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ Κ.Δ.

Ένας καλός τρόπος για να διεισδύσουμε στον πυρήνα της βιβλικής θεολογίας της Καινής Διαθήκης είναι να την συγκρίνουμε και να την αντιπαραβάλλουμε με ό,τι έχουμε μάθει στη σειρά αυτή για τη βιβλική θεολογία της Παλαιάς Διαθήκης.

I.A. Η ΔΙΠΛΗ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΩΝ ΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ

Είδαμε σε προηγούμενες διαλέξεις ότι ο Θεός αποκαλύφθηκε στην Παλαιά Διαθήκη με δύο βασικούς τρόπους: μέσω της αποκάλυψης των πράξεων και της αποκάλυψης των λόγων. Αυτός ο διπλός τρόπος της αποκάλυψης χαρακτηρίζει επίσης τη βιβλική θεολογία της Καινής Διαθήκης.

- αποκαλυπτικές πράξεις του Θεού
  - η επίγεια διακονία του Χριστού
  - η διακονία του Αγίου Πνεύματος στην εκκλησία του πρώτου αιώνα.
  - η ένδοξη έλευση του Χριστού.
- αποκαλύψεις των λόγων
  - ο Θεός Πατέρας
  - ο Χριστός
  - οι άγγελοι και οι άνθρωποι, μέσω του Πνεύματος του Θεού
- χρονική σχέση των αποκαλυπτικών πράξεων και λόγων.
  - μεταγενέστερες αποκαλύψεις των λόγων του
  - ταυτόχρονες αποκαλύψεις των λόγων του
  - είχαν προηγηθεί των αποκαλύψεων των λόγων του.

I.B. ΟΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΥΦΑΝΣΕΙΣ ΤΗΣ Κ.Δ.

Η βιβλική θεολογία της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης έχει παρόμοια προσέγγιση για τις θεολογικές «υφάνσεις»,

I.B.1. ΥΦΑΝΣΕΙΣ ΒΑΣΙΚΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΣΤΗΝ Κ.Δ.

Ενδεικτικά,

στο ευαγγέλιο του Ματθαίου κεφ. 2:1-12, ο ευαγγελιστής ανέφερε το πώς οι πράξεις του Θεού κατά τη γέννηση του Ιησού συνδέονταν με τις πράξεις και τα λόγια των Μάγων.

Την ίδια στιγμή, στο κατά Ματθαίον κεφ. 2:16-18, ο ευαγγελιστής δημιούργησε μια άλλη θεολογική ύφανση τονίζοντας τις λογικές συνδέσεις της γέννησης του Ιησού με τις πράξεις και τα λόγια του Βασιλιά Ηρώδη.

I.B.2. ΥΦΑΝΣΕΙΣ ΜΕΣΑΙΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΣΤΗΝ Κ.Δ.

Μια από τις πιο σημαντικές μέτριου επιπέδου σύνθετες θεολογικές υφάνσεις είναι ο διαθηκικός χαρακτήρας της θεολογίας της Καινής Διαθήκης.

I.B.3. ΥΦΑΝΣΕΙΣ ΥΨΗΛΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΣΤΗΝ Κ.Δ.

Η πιο σύνθετη και περιεκτική θεολογική ύφανση της Καινής Διαθήκης είναι η βασιλεία του Θεού.

το βιβλίο της Αποκάλυψης κεφ. 11:15.

ΚΑΙ σάλπισε ο έβδομος άγγελος, και έγιναν δυνατές φωνές μέσα στον ουρανό, που έλεγαν: Οι βασιλείες τού κόσμου έγιναν του Κυρίου μας, και του Χριστού του, και θα βασιλεύσει στους αιώνες των αιώνων.

Ι.Γ. Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΥΦΑΝΣΗ ΣΤΗΝ Κ.Δ.

Ι.Γ.Ι. Ο ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΕΞΥΦΑΝΣΗΣ ΣΤΗΝ Κ.Δ.

Καθώς η ιστορία της Καινής Διαθήκης σημείωσε πρόοδο, οι θεολογικές υφάνσεις υποβλήθηκαν σε περαιτέρω εξύφανση.

Όταν εμφανίστηκε ο Χριστός οι θεολογικές αυτές προσδοκίες σχετικά με την επιστροφή από την εξορία διαφοροποιήθηκαν με την κατανόηση τού ότι ο Θεός είχε αρχίσει ήδη να εκχέει αυτές τις ευλογίες εν Χριστώ.

Ι.Γ.2. ΤΑ ΕΜΠΟΔΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗΣ ΕΞΥΦΑΝΣΗΣ ΣΤΗΝ Κ.Δ.

Η ιστορία της Καινής Διαθήκης παρουσιάζει τουλάχιστον τρία σημαντικά εμπόδια στην εκτενή διαχρονική σύνθεση.

α. μια πολύ μικρή χρονική περίοδο της ιστορίας.

- ο Παλαιά Διαθήκη - 1600 χρόνια
- ο Καινή Διαθήκη – 100 χρόνια

β. οι ιστορικές συνθήκες της Καινής Διαθήκης είναι παρόμοιες.

- ο η Παλαιά Διαθήκη παρουσιάζει μια μεγάλη ποικιλία από ιστορικές συνθήκες στην ιστορία της.
  - πατριαρχική περίοδο
  - περίοδο των Κριτών.
  - μικρή αυτοκρατορία
  - μεταγενέστεροι βασιλιάδες και οι ηγέτες
  - εξορία
  - Γη της Επαγγελίας.
- ο σχετικά σταθερές συνθήκες στη διάρκεια της ιστορίας της Καινής Διαθήκης
  - δεν αντιμετώπισαν τεράστιες μεταβολές
  - οι Χριστιανοί ήταν συνεχώς στο περιθώριο και διώκονταν.
  - Δεν βίωσαν περιόδους τεράστιου πλούτου.
  - Δεν μετανάστευσαν μαζικά από το ένα μέρος στο άλλο.
  - Ούτε βίωσαν περιόδους μαζικής υποταγής και ανυπακοής στον Θεό.

γ. μία θεία διαθήκη

- ο Παλαιά Διαθήκη
  - Αδάμ

- Αβραάμ
- Μωυσή
- Δαβίδ
-
- ο Καινή Διαθήκη
  - εν Χριστώ

I.Γ.3. Η ΝΕΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗΣ ΕΞΥΦΑΝΣΗΣ ΤΗΣ Κ.Δ.

Οι βιβλικοί θεολόγοι της Καινής Διαθήκης έχουν στραφεί προς μια νέα κατεύθυνση. Αντί να εστιάζουν σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους, είχαν την τάση να αντιμετωπίζουν ολόκληρη την περίοδο της ιστορίας της Καινής Διαθήκης συνολικά.

Οι βιβλικοί θεολόγοι έχουν μετατοπίσει την προσοχή τους σε μια νέα κατεύθυνση. Αντί να διαιρέσουν την ιστορία της αποκάλυψης των πράξεων και των λόγων του Θεού στη Καινή Διαθήκη σε μικρότερα τμήματα, έχουν εστιάσει στον τρόπο με τον οποίο οι διάφοροι συγγραφείς της Καινής Διαθήκης παράγουν διαφορετικές συνθέσεις για όλη αυτή την περίοδο.

II. ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ

η εσχατολογία είναι ένας τεχνικός όρος που σημαίνει «η διδασκαλία για τις τελευταίες ημέρες, για τους τελευταίους καιρούς».

II.Α. Η ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Οι συστηματικοί θεολόγοι παρουσιάζουν τις διδασκαλίες της Γραφής σε πέντε τουλάχιστον σημαντικούς κλάδους:

- την Καθ' αυτό θεολογία,
- την ανθρωπολογία,
- τη σωτηριολογία,
- την εκκλησιολογία
- την εσχατολογία.

Οι συζητήσεις για την εσχατολογία έχουν οδηγήσει σε έντονες διαιρέσεις μεταξύ των πιστών.

Παράδειγμα: το ζήτημα της χιλιετής βασιλείας η οποία επικεντρώνεται στην ερμηνεία του κεφ. 20 στην Αποκάλυψη, που αναφέρεται σε μια χιλιετή βασιλεία του Χριστού στη γη.

II.B. Η ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

Θα αναφερθούμε τώρα με συντομία στο πώς αναπτύχθηκε η εσχατολογία με τη σύναψη των διαθηκών της Παλαιάς Διαθήκης.

II.B.1. Η ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΜΕ ΤΟΝ ΑΔΑΜ

δύο πολύ κρίσιμα στοιχεία της εσχατολογίας της Παλαιάς Διαθήκης.

- Ο άνθρωπος πλάστηκε «κατά την εικόνα του Θεού».
- δύο ομάδες ανθρώπων που θα ανταγωνίζονται για τον έλεγχο του κόσμου

II.B.2. Η ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΜΕ ΤΟΝ ΝΩΕ

Η διαθήκη αυτή εξασφάλισε την σταθερότητα της φύσης ώστε ο άνθρωπος να μην φοβάται τον αφανισμό καθώς θα επιδίωκε το σχέδιο του Θεού για τον κόσμο.

II.B.3. Η ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΜΕ ΤΟΝ ΑΒΡΑΑΜ

Ο Θεός ξεχώρισε τον Αβραάμ, απ' όλες τις οικογένειες της γης, για να γίνει εκείνος μέσω του οποίου θα πραγματοποιούσε τις υποσχέσεις που είχαν δοθεί στον Αδάμ και στον Νώε.

II.B.4. Η ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΜΕ ΤΟΝ ΜΩΥΣΗΣ

Η διαθήκη με τον Μωυσή εστίαζε στον νόμο του Θεού, ως τον οδηγό για την ειδική υπηρεσία του Ισραήλ στην επέκταση της παγκόσμιας βασιλείας του Θεού.

- Η κατάρα της εξορίας:

η μεγαλύτερη απειλή ενάντια στην συνεχιζόμενη, κατάφωρη παραβίαση του νόμου του Θεού ήταν μια εθνική εξορία από τη Γη της Επαγγελίας. Ακούστε πώς το τοποθέτησε ο Μωυσής στο βιβλίο του Δευτερονομίου κεφ. 4:27-28.

Και ο Κύριος θα σας διασκορπίσει ανάμεσα στους λαούς και θα μείνετε λίγοι σε αριθμό ανάμεσα στα έθνη, στα οποία σας φέρνει ο Κύριος. Και θα λατρεύσετε εκεί θεούς, έργα χειρών ανθρώπων, ξύλο και πέτρα, που, ούτε βλέπουν ούτε ακούν ούτε τρώνε ούτε μυρίζουν.

- Ευλογία επαναπατρισμού από την εξορία.
παρά την μελλοντική εξορία του Ισραήλ, ο Θεός δεν θα εγκατέλειπε τον Ισραήλ ως τον ιδιαίτερο λαό του.
  - ο Δευτερονόμιο 4:30-31
  - ο Δευτερονόμιο 30:5

Ένα κύριο χαρακτηριστικό της εσχατολογίας του Μωυσή, είναι ο τρόπος με τον οποίο περιγράφει την μετάνοια του Ισραήλ και την επαναφορά του στη γη. Ακούστε τι είπε στο Δευτερονόμιο κεφ. 4:30.

Όταν βρεθείς σε θλίψη, και σε βρουν όλα αυτά στις έσχατες ημέρες, τότε θα επιστρέψεις στον Κύριο τον Θεό σου, και θα ακούσεις τη φωνή του.

II.B.5. Η ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΜΕ ΤΟΝ ΔΑΒΙΔ

α. ενωμένο Βασίλειο του Ισραήλ.

Οι απόγονοι του Δαβίδ και η Ιερουσαλήμ με τον ναό της, έπαιξαν έναν κεντρικό ρόλο σε όλη τη θεολογία του Ισραήλ, και στην κατανόησή τους για τους έσχατους καιρούς.

Ψαλμός 72:8-11

Και θα κατακυριεύει από θάλασσα μέχρι θάλασσα, και από τον ποταμό μέχρι τα πέρατα της γης. Μπροστά του θα κλίνουν το γόνατο αυτοί που κατοικούν στις ερήμους, και οι εχθροί του θα γλείψουν το χώμα. Οι βασιλιάδες της Θαρσείς και των νησιών θα προσφέρουν προσφορές · οι βασιλιάδες της Αραβίας και της Σεβά θα προσφέρουν δώρα. Και θα τον προσκυνήσουν όλοι οι βασιλιάδες · όλα τα έθνη αυτόν θα δουλέψουν.

Ψαλμός 72:17-19.

Το όνομά του θα διαμένει παντοτινά · το όνομά του θα διαρκεί ενόσω διαμένει ο ήλιος · και οι άνθρωποι θα ευλογούνται σ' αυτόν · όλα τα έθνη θα τον μακαρίζουν. Άξιος ευλογίας είναι ο Κύριος ο Θεός, ο Θεός του Ισραήλ, που αυτός μόνος κάνει θαυμάσια · και ευλογημένο το ένδοξό του όνομα στον αιώνα · και ολόκληρη η γη ας γεμίσει από τη δόξα του. Αμήν, και αμήν.

β. προγενέστερους προφήτες του Ισραήλ.

Οι προγενέστεροι προφήτες μιλούν για τις συνέπειες της εφαρμογής των αρχών της διαθήκης με τον Μωυσή μετά στη βασιλική διαθήκη του Δαβίδ. Διευκρινίζουν το πως η διαθήκη με τον οίκο του Δαβίδ αφορούσε και τις έσχατες μέρες.

Οι προφήτες διακήρυξαν ότι κατά την επαναφορά από την εξορία, ένας μεγάλος γιος του Δαβίδ, στην πρωτεύουσα της Ιερουσαλήμ, θα γινόταν το επίκεντρο μιας νέας τάξης.

Αμώς 9:11-12

ΚΑΤΑ την ημέρα εκείνη θα σηκώσω τη σκηνή του Δαβίδ, που είχε πέσει, και θα φράξω τις χαλάστρες της, και θα ανεγείρω τα ερείπιά της, και θα την ξανακτίσω, όπως στις αρχαίες ημέρες· για να κληρονομήσουν το υπόλοιπο του Εδώμ, και όλα τα έθνη, επάνω στα οποία αναφέρεται το όνομά μου, λέει ο Κύριος, ο οποίος τα κάνει αυτά.

Ησαίας 2:2

Στις έσχατες ημέρες, το βουνό του οίκου του Κυρίου θα στηριχθεί επάνω στην κορυφή των βουνών, και θα υψωθεί υπεράνω των βουνών· και όλα τα έθνη θα συρρέουν σ' αυτό,

Ιερεμίας 25:11, 29:10

γ. προγενέστεροι προφήτες του Ισραήλ,

Η συμμετοχή του Θεού στην ιστορία επέφερε τουλάχιστον δύο σημαντικές αλλαγές για την έννοια των εσχάτων καιρών σύμφωνα με τη Παλαιά Διαθήκη.

(i) η εποχή της εξορίας επεκτάθηκε επειδή οι Ισραηλίτες που βρίσκονταν στην εξορία δεν μετανόησαν.

(ii) ο Θεός έδειξε μεγάλο έλεος στο λαό του, δίνοντας τους την ευκαιρία να συντομέψουν την εξορία τους.

Η εσχατολογία της Παλαιάς Διαθήκης αναπτύχθηκε διαχρονικά.

- Αδάμ
- Νώε
- Αβραάμ
- Μωυσής
- Δαβίδ

II.Γ. ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

II.Γ.1. ΟΙ ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΛΠΙΔΕΣ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑΙΣΜΟΥ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΑΙΩΝΑ

Η συντριπτική πλειοψηφία των Ιουδαίων στην Παλαιστίνη κατά τον πρώτο αιώνα, κρατούσαν εσχατολογικές ελπίδες για τις «έσχατες ημέρες» που έμοιαζαν με κείνες της Παλαιάς Διαθήκης

διχοτόμηση:

α. Από τη μια μεριά, αναφέρονταν στις παρούσες συνθήκες τους ως ο «Παρόντας αιώνας»

β. Από την άλλη μεριά, πολλοί ραβίνοι αναφέρθηκαν επίσης σε μια δεύτερη περίοδο της ιστορίας, δηλαδή την εποχή της μελλοντικής δόξας για τον Ισραήλ.

Οι ομάδες αυτές είχαν διαφορετικές απόψεις για το πώς η μετάβαση από αυτόν τον αιώνα μέχρι τον ερχόμενο αιώνα θα λάβαινε χώρα.

- αποκαλυπτικές αιρέσεις
- Ζηλωτές,
- Νομιστές,
- οι περισσότεροι Ιουδαίοι

II.Γ.2. Η ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΤΟΥ ΒΑΠΤΙΣΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

A. ο Ιωάννης:

Κατά Μάρκο 1:15

λέγοντας, ότι: Ο καιρός συμπληρώθηκε και η βασιλεία του Θεού πλησίασε · μετανοείτε και πιστεύετε στο ευαγγέλιο.

Η φράση «βασιλεία του Θεού» δεν εμφανίζεται στην Παλαιά Διαθήκη, όμως η διακήρυξη του Ιωάννη για τη βασιλεία, προήλθε από εκείνο που ο Μωυσής και οι προφήτες ονόμαζαν «τελευταίες μέρες», ή το τέλος της εξορίας του Ισραήλ.

- Ακούστε τον τρόπο με τον οποίο ο προφήτης Ησαΐας αναφέρθηκε στη βασιλεία του Θεού μετά την εξορία, στο κεφ. 52:7-10:

Πόσο ωραία είναι επάνω στα βουνά τα πόδια εκείνου που ευαγγελίζεται, εκείνου που κηρύττει ειρήνη! Εκείνου που ευαγγελίζεται αγαθά, εκείνου που κηρύττει σωτηρία, εκείνου που λέει στη Σιών: Ο Θεός σου βασιλεύει! Οι φύλακές σου θα υψώσουν φωνή · μέσα στις φωνές θα αλαλάζουν μαζί · επειδή, θα δουν μάτι προς μάτι, όταν ο Κύριος ανορθώσει τη Σιών.

Αλαλάξτε, ευφρανθείτε μαζί, ερημωμένοι τόποι της Ιερουσαλήμ · επειδή, ο Κύριος παρηγόρησε τον λαό του, λύτρωσε την Ιερουσαλήμ. Ο Κύριος γύμνωσε τον άγιο βραχίονά του μπροστά σε όλα τα έθνη · και όλα τα πέρατα της γης θα δουν τη σωτηρία του Θεού μας.

- Πίστευε ότι το τελικό στάδιο της ιστορίας, δηλαδή η βασιλεία του Θεού στη γη, θα ερχόταν μέσω του Μεσσία που θα ενεργούσε γρήγορα και αποφασιστικά, κατά Λουκά κεφ. 3:9:

Μάλιστα, η αξίνα κείτεται ήδη κοντά στη ρίζα των δέντρων· κάθε δέντρο, λοιπόν, που δεν κάνει καλόν καρπό, κόβεται σύρριζα και ρίχνεται στη φωτιά.

- αναγνώρισε τον Ιησού ως τον Μεσσία,

β. ο Ιησούς

κατά Λουκά κεφ. 7:22-23:

Και ο Ιησούς, απαντώντας σ' αυτούς, είπε: Πηγαίνετε και αναγγείλατε στον Ιωάννη όσα είδατε και ακούσατε, ότι: Τυφλοί ξαναβλέπουν, χωλοί περπατούν, λεπροί καθαρίζονται, κουφοί ακούν, νεκροί ανασταίνονται, φτωχοί ακούν τα χαρμόσινα νέα· και μακάριος είναι όποιος με μένα δεν σκανδαλιστεί.

- επιβεβαίωσε ότι οι αποκαλύψεις των πράξεων και των λόγων του Θεού στη διακονία του φανέρωναν ότι έχει αρχίσει η διαδικασία της εκπλήρωσης των προφητειών στην Παλαιά Διαθήκη για τις τελευταίες μέρες.
- Ο Ιησούς διακήρυξε ότι ο Ερχόμενος Αιώνας δεν θα εμφανιζόταν ξαφνικά όπως αναμένονταν.

κατά Ματθαίον κεφ. 13-25, ο Ιησούς εξήγησε ότι η βασιλεία του Θεού θα ερχόταν σε τρία στάδια.

- ο πρώτη έλευσή (Έναρξη)
- ο Ο Ερχόμενος Αιώνας θα συνεχιζόταν παράλληλα με τον Παρόντα Αιώνα για ένα χρονικό διάστημα καθώς ο Χριστός βασιλεύει στον ουρανό και αυξάνονταν η εκκλησία του.
- ο κατά τη δεύτερη έλευση του Χριστού, ο Ερχόμενος Αιώνας θα έφτανε στην κορύφωσή του

Οι βιβλικοί θεολόγοι αναφέρονται συχνά στην εξέλιξη αυτή της εσχατολογίας με διάφορους τρόπους. Την περιγράφουν ως την

- ο «Ήδη, αλλά όχι ακόμη»,
- ο «την επικάλυψη των αιώνων».
- ο «εγκαινιασμένη εσχατολογία».

III. Η ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

Έχει φέρει στο φως κάποιες από τις βασικές πτυχές στις οποίες οι συγγραφείς της Καινής Διαθήκης καταγράφουν και εκφράζουν την Χριστιανική τους πίστη.

III.A. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΗΝ Κ.Δ.

Οι βιβλικοί θεολογία έχουν δείξει ότι κάθε διδασκαλία της Καινής Διαθήκης διαμορφώθηκε από την τρίπτυχη διδασκαλία του Ιησού για τις έσχατες μέρες.

Η διδασκαλία του Ιησού για τις έσχατες μέρες αποτέλεσε έναν από τον πιο ξεκάθαρο τρόπο με τον οποίο οι Χριστιανοί είχαν διαχωριστεί από τον Ιουδαϊσμό του πρώτου αιώνα.

α. Πρώτα, οι συγγραφείς της Καινής Διαθήκης αποκάλεσαν τις μέρες που ζούσε ο Ιησούς και οι απόστολοι, «έσχατες μέρες», όπως βλέπουμε στην προς Εβραίους κεφ. 1:1-2:

Ο ΘΕΟΣ, τον παλιό καιρό, αφού, πολλές φορές και με πολλούς τρόπους, μίλησε στους πατέρες μας διαμέσου των προφητών, σ' αυτές τις έσχατες ημέρες μίλησε σε μας διαμέσου τού Υιού, τον οποίο έθεσε κληρονόμο των πάντων, διαμέσου τού οποίου έκανε και τους αιώνες ·

β. Δεύτερον, οι συγγραφείς της Καινής Διαθήκης όρισαν την παρατεταμένη περίοδο της εκκλησιαστικής ιστορίας ως τις έσχατες μέρες όπως βλέπουμε στην δεύτερη επιστολή προς Τιμόθεο κεφ. 3:1-5:

ΓΝΩΡΙΖΕ, μάλιστα, τούτο, ότι στις έσχατες ημέρες θα 'ρθουν κακοί καιροί · επειδή, οι άνθρωποι θα είναι φίλαυτοι, φιλάργυροι, αλαζόνες, υπερήφανοι, βλάσφημοι, απειθείς στους γονείς, αχάριστοι, ανόσιοι, άσπλαχνοι, ασυμφιλίωτοι, συκοφάντες, ακρατείς, άγριοι, αφιλάγαθοι, προδότες, προπετείς, τυφλωμένοι από εγωισμό, περισσότερο φιλήδονοι παρά φιλόθεοι, ενώ μεν έχουν μορφή ευσέβειας, όμως έχουν αρνηθεί τη δύναμή της · κι αυτούς, απόφευγέ τους.

γ. Τρίτον, οι συγγραφείς της Καινής Διαθήκης περιέγραψαν την ολοκλήρωση της βασιλείας κατά την έλευση του Χριστού ως «έσχατες μέρες». Αυτό μπορούμε να το δούμε στο ευαγγέλιο του Ιωάννη κεφ. 6:39.

Και το θέλημα του Πατέρα, που με απέστειλε, είναι τούτο: Κάθε τι που μου έδωσε, να μη απολέσω τίποτε απ' αυτό, αλλά να το αναστήσω κατά την έσχατη ημέρα.

III.B. ΜΙΑ ΧΡΙΣΤΟΛΟΓΙΑ ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΚΗ

Τώρα είμαστε σε θέση να δούμε πώς η Χριστολογία της Καινής Διαθήκης, ή το δόγμα του Χριστού, παρουσιάζει τον Ιησού ως την εκπλήρωση των εσχατολογικών ελπίδων του Ισραήλ

III.B.1. Η ΧΡΙΣΤΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Οι συστηματικοί εστίασαν σε θέματα όπως:

- Η Αγία Τριάδα,
- η υποστατική ένωση
- η ταπείνωση
- η εξύψωση
- η φύση της λύτρωσης
- τα τρία αξιώματα του Χριστού

III.B.2. Η ΧΡΙΣΤΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

κατά Λουκά κεφ. 24:26-27, διαβάζουμε τα εξής λόγια:

δεν έπρεπε ο Χριστός να τα πάθει αυτά, και να μπει μέσα στη δόξα του; Και αφού άρχισε από τον Μωυσή και από όλους τους προφήτες, τους εξηγούσε τα γραμμένα για τον εαυτό του σε όλες τις γραφές.

Η βιβλική θεολογία τονίζει ότι οι συγγραφείς της Καινής Διαθήκης ακολουθούν εδώ το παράδειγμα του Ιησού που παρουσιάζει τον εαυτό του ως την εκπλήρωση της εσχατολογίας της Παλαιάς Διαθήκης.

Ο Ιησούς ήταν το επίκεντρο της εσχατολογίας της Καινής Διαθήκης.

α. ο Ιησούς ήταν ο Χριστός, ο Μεσσίας μέσω του οποίου ο Θεός θα έφερνε τις έσχατες μέρες, οι συγγραφείς της Καινής Διαθήκης μίλησαν για τον Χριστό ως την εκπλήρωση και των τύπων της Παλαιάς Διαθήκης.

i. Αδάμ - Ιησούς

ii. Νώε – Ιησούς

iii. Αβραάμ - Ιησούς

iv. Μωυσής - Ιησούς.

v. Δαβίδ – Ιησούς

Διαφορετικοί τρόποι με τους οποίους ο Ιησούς εκπληρώνει τις ελπίδες της Παλαιάς Διαθήκης

	Έναρξη	Συνέχεια	Κορύφωση
Αδάμ			
Νώε			
Αβραάμ			
Μωσής			
Δαβίδ			

III.Γ. ΜΙΑ ΣΩΤΗΡΙΟΛΟΓΙΑ ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΚΗ

Οι βιβλικοί θεολογία έχουν συχνά κατανοήσει το δόγμα της σωτηρίας ή της σωτηριολογίας με νέο τρόπο.

III.Γ.1. Η ΣΩΤΗΡΙΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

- η *historia salutis*, η ιστορία της σωτηρίας έχει οριστεί ως το άθροισμα όσων ο Θεός πραγματοποίησε με την επίγεια διακονία του Χριστού.
  - λύτρωση του Χριστού.
  - Ανάσταση
  - Ανάληψη
  - Δεύτερη έλευση
- *ordo salutis*. Η σειρά της σωτηρίας
Η έμφαση αυτή διευκρινίζει το πώς θα πρέπει να εφαρμόζεται η σωτηρία στη ζωή του κάθε ανθρώπου.
  - ο αναγέννηση,
  - ο μετάνοια,
  - ο πίστη,
  - ο δικαίωση,
  - ο αγιασμό
  - ο δοξασμό

III.Γ2. Η ΣΩΤΗΡΙΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Οι βιβλικοί θεολόγοι έχουν εστιάσει περισσότερο στην ιστορική ολοκλήρωση της σωτηρίας, δηλαδή την *historia salutis*. Έχουν δείξει ότι στην Καινή Διαθήκη η εφαρμογή της σωτηρίας στον κάθε πιστό κατανοείται πάντοτε μέσα στο πλαίσιο των τριών πτυχών της εσχατολογίας του Ιησού, δηλαδή την ιστορική ολοκλήρωση της σωτηρίας.

- *Historia salutis*

Οι συγγραφείς της Καινής Διαθήκης μας περιέγραψαν τι συνέβη όταν η σωτηρία έρχεται σε ένα άτομο σαν να κοιτούν τη σκηνή από τρεις διαφορετικές θέσεις από το ακροατήριο. Βλέπουν την εμπειρία της σωτηρίας ενός ανθρώπου με φόντο τις τρεις εικόνες του σκηνικού που αντιπροσωπεύουν την έναρξη, την συνέχιση και την ολοκλήρωση των εσχάτων ημερών.

i. κάτι που ήδη είχε συμβεί. Για παράδειγμα, διαβάζουμε τα εξής λόγια στην προς Ρωμαίους κεφ. 8:24:

Επειδή, σωθήκαμε με την ελπίδα · ελπίδα, όμως, που κάποιος τη βλέπει, δεν είναι ελπίδα · επειδή, εκείνο που κανείς βλέπει, γιατί και το ελπίζει;

ii. η σωτηρία από την δεύτερη οπτική γωνία ως μια σημερινή πραγματικότητα στην εμπειρία των πιστών, πρώτη προς Κορινθίους κεφ. 1:18:

Επειδή, ο λόγος τού σταυρού σ' εκείνους μεν που χάνονται είναι μωρία, σε μας, όμως, που σωζόμαστε είναι δύναμη Θεού.

Η καθημερινή και συνεχής σωτηρία μας εν Χριστό, που είναι σίγουρα βασισμένη σε ό,τι έκανε ο Χριστός κατά την έναρξη της βασιλείας,

iii. η σωτηρία από την τρίτη οπτική γωνία, ως κάτι που ακόμη είναι μελλοντικό, κάτι που θα συμβεί κατά την έλευση του Χριστού, προς Ρωμαίους κεφ. 5:9 τα εξής:

πολύ περισσότερο, λοιπόν, αφού τώρα ανακηρυχθήκαμε δίκαιοι με βάση το αίμα του, θα σωθούμε από την οργή διαμέσου αυτού.

β. (*ordo salutis*) είναι γνωστή ως ο «Δοξασμός».

- ο προς Ρωμαίους κεφ. 8:29-30 (έχει ήδη συμβεί):

Επειδή, όσους προγνώρισε, αυτούς και προόρισε να γίνουν σύμμορφοι με την εικόνα τού Υιού του, για να είναι αυτός πρωτότοκος ανάμεσα σε πολλούς αδελφούς · και όσους προόρισε, τούτους και κάλεσε · και όσους κάλεσε, τούτους και δικαίωσε · και όσους δικαίωσε, τούτους και δόξασε.

- ο δεύτερη επιστολή προς Κορινθίους κεφ. 3:18 (καθημερινή εμπειρία):

Και όλοι εμείς, βλέποντας σαν μέσα σε κάτοπτρο τη δόξα τού Κυρίου, με ξεσκεπασμένο πρόσωπο, μεταμορφωνόμαστε στην ίδια εικόνα, από δόξα σε δόξα, ακριβώς όπως από του Πνεύματος του Κυρίου.

- ο δεύτερη επιστολή προς Τιμόθεο κεφ. 2:10 (μέλλον):

Γι' αυτό, τα υπομένω όλα για τους εκλεκτούς, για να απολαύσουν κι αυτοί τη σωτηρία που είναι στον Ιησού Χριστό μαζί με αιώνια δόξα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

3. Με ποιους τρόπους διαφέρουν οι βιβλικοί θεολόγοι της Καινής Διαθήκης από εκείνους της Παλαιάς Διαθήκης όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο χειρίζονται τη διαχρονική εξύφανση;

4. Τι είναι η εσχατολογία και πώς έχει γίνει η προσέγγιση της από τους συστηματικούς;

5. Πώς μας βοηθάει να κατανοήσουμε τη διαχρονική εξέλιξη στην εσχατολογία της Καινής Διαθήκης η εξοικείωση με το υπόβαθρο της εσχατολογίας της Παλαιάς Διαθήκης;

6. Ποιες αντιλήψεις για τις «έσχατες μέρες» επικρατούσαν από τους Ιουδαίους του πρώτου αιώνα και τι επιρροή είχαν οι διακονίες του Ιωάννη του Βαπτιστή και του Ιησού στις αντιλήψεις αυτές;

7. Γιατί οι συγγραφείς της Καινής Διαθήκης ήταν τόσο απορροφημένοι με την τρίπτυχη εσχατολογία του Ιησού; Πώς αντιπροσωπεύει μια αποφασιστική διάσπαση μεταξύ του Ιουδαϊσμού του πρώτου αιώνα και του Χριστιανισμού;

8. Τι είναι η Χριστολογία και πώς διαφέρουν οι συστηματικοί και οι βιβλικοί θεολόγοι ως προς την έμφασή τους στον τομέα αυτόν;

9. Εξηγήστε το δόγμα της σωτηριολογίας. Ποια είναι η παραδοσιακή άποψη της σωτηριολογίας, και πώς την έχουν κατανοήσει οι βιβλικοί θεολόγοι με νέους τρόπους;

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

1. Πώς διαμορφώνει τον τρόπο που εκτελείς τη διακονία σου η κατανόησή σου για τη βασιλεία του Θεού; Με ποιους τρόπους θα μπορούσε να αλλάξει η διακονία σου αν εφαρμόσεις την έννοια της βασιλείας του Θεού σε όλους τους τομείς της ζωής σου;
2. Το μάθημα συστήνει ότι διάφοροι συγγραφείς της Καινής Διαθήκης παρείχαν διαφορετικές απόψεις για τον Χριστό σε ολόκληρη την εποχή της Καινής Διαθήκης. Πώς εξηγούμε τις διαφορές αυτές σε κείνους που ισχυρίζονται ότι οι συγγραφείς της Καινής Διαθήκης έρχονταν σε αντίθεση μεταξύ τους;
3. Πώς μπορεί η κατανόηση της εσχατολογίας της Καινής Διαθήκης να βελτιώσει τον τρόπο με τον οποίο κηρύττεις ή οδηγείς Βιβλικές μελέτες;
4. Πώς μπορεί το γεγονός ότι ζούμε στη συνέχιση της έναρξης της βασιλείας να μας κάνει να περιμένουμε νίκες της βασιλείας του Θεού στον παρόντα αιώνα; Με τι θα έμοιαζαν οι νίκες αυτές;
5. Πώς μπορεί το γεγονός ότι δεν έχουμε φτάσει ακόμη στην κορύφωση της βασιλείας του Θεού να μας βοηθήσει να αντιμετωπίσουμε τις θλίψεις που περνούμε στη ζωή μας;
6. Με ποιους τρόπους θα πρέπει να ζούμε σαν να βρισκόμαστε στις έσχατες μέρες;
7. Πώς επηρεάζει το γεγονός ότι ο Ιησούς είναι η εκπλήρωση κάθε ελπίδας της Παλαιάς Διαθήκης τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να μελετούμε και να κηρύττουμε από την Παλαιά Διαθήκη;
8. Διαβάστε από την Προς Ρωμαίους 8:18-25 και σημειώστε όλες τις αναφορές στην έναρξη, τη συνέχιση και την κορύφωση της βασιλείας του Θεού. Τι διδάγματα θα μπορούσατε να πάρετε από την περικοπή αυτή και στα τρία στάδια της βασιλείας;
9. Ποιο είναι το πιο σημαντικό πράγμα που διδάχτηκες από τη μελέτη αυτή;
10. Μετά την ολοκλήρωση αυτής της σειράς, ποιοι τομείς της βιβλικής θεολογίας θα θέλατε να μελετήσετε περαιτέρω;

